



Araştırma Makalesi / Research Article

DOĞRUDAN YABANCI YATIRIM GİRİŞLERİNİN İSTİHDAM ÜZERİNE ETKİLERİ: G-20 ÖRNEĞİ

Burak UĞUR^{1*}
Rahmi ÇETİN²

Öz

Yabancı ülkelere yatırım yapmanın ev sahibi ülke ekonomileri üzerinde makroekonomik düzeyde önemli etkileri olmasının yanı sıra istihdam üzerinde pozitif ya da negatif etkileri olabilmektedir. Doğrudan yatırımın ev sahibi ülkelerin istihdamı üzerindeki etkisi, yatırımın türü, yöneldiği sektör, ev sahibi ülkenin teknoloji seviyesi, beşeri sermayesi, rekabet gücü ve hükümet politikaları gibi pek çok faktöre bağlıdır. 2008 küresel krizinin ardından başlayan doğrudan yabancı yatırım ve istihdamdaki istikrarsızlıklar, günümüzde de devam etmektedir. Bu durumdan hareketle doğrudan yabancı yatırım girişlerinin istihdam üzerindeki uzun dönemli etkisinin tespit edilmesi oldukça önemli bir hale gelmiştir. Bu çalışmada, G-20 üyesi ülkeler için 1992-2019 yılları arasında doğrudan yabancı yatırım girişlerinin istihdam üzerindeki etkisi panel eşbütünleşme yöntemiyle tahmin edilmiştir. Çalışmada verisi bulunabilen 15 G-20 ülkesi kullanılmıştır. Analizler sonucu elde edilen bulgular, G-20 ülke grubunda doğrudan yatırım girişlerindeki %10'luk bir artışın istihdamı %0.07 azalttığını göstermiştir. Elde edilen bulgular, ülkelerin istihdamlarını yükseltebilmesi için doğrudan yabancı yatırımın önemli bir rolü olmadığını göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: G-20, Doğrudan Yabancı Yatırım, İstihdam.

JEL Kodları: C33, E22, J21.

THE EFFECTS OF FOREIGN DIRECT INVESTMENT INFLOWS ON EMPLOYMENT: THE CASE OF G-20

Abstract

In addition to the fact that investing in foreign countries has significant macroeconomic effects on the economies of host countries, it can also have positive or negative effects on employment. Direct investment host country employment impact on the type of investment, the sector, the technology level of the host country, human capital, competitiveness, and government policies such as depends on many factors. The instabilities in foreign direct investment and employment that started after the 2008 global crisis still continue today. Based on this situation, it has become quite important to determine the long-term impact of foreign direct investment inflows on employment. In this study, the effect of foreign direct investment inflows on employment between 1992 and 2019 for G-20 member countries was estimated by panel cointegration method. In the study, 15 G 20 countries with available data were used. The findings showed that a 10% increase in foreign direct investment inflows for G-20 economies decreased employment by 0.07%. The findings show that foreign direct investment does not play an important role in order for countries to increase their employment.

Keywords: G-20, Foreign Direct Investment, Employment.

JEL Codes: C33, E22, J21.

¹ Dr. Arş. Gör., Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İktisat Bölümü, ORCID: 0000-0001-9056-8035

* Sorumlu yazar (Corresponding Author): burakugur89@hotmail.com.

² Prof. Dr., Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İktisat Bölümü, ORCID: 0000-0001-5094-3961

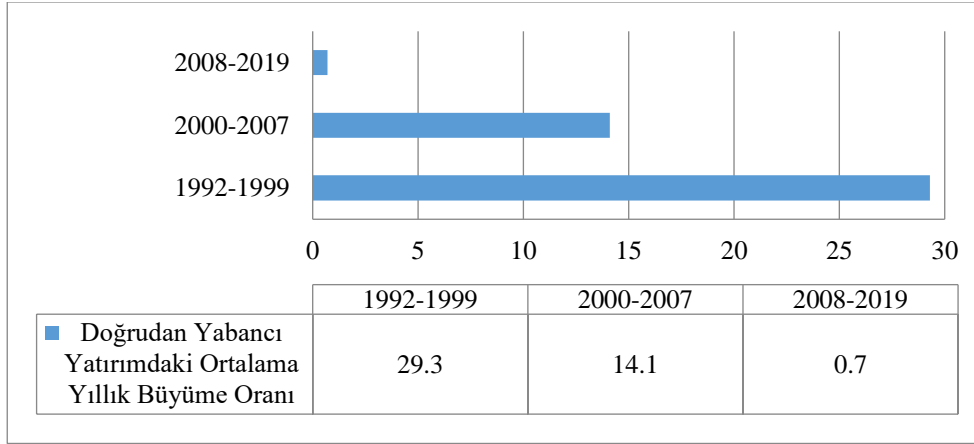
Başvuru Tarihi (Received): 14.11.2021 **Kabul Tarihi** (Accepted): 04.04.2022

Giriş

Doğrudan yabancı yatırımlar (DYY), yabancı ülkeye yapılan nakdi sermaye transferlerinin yanı sıra; teknoloji, makine, know-how (teknik bilgi), eğitim ve pazarlama konularında büyük imkânlar sağlayan uzun dönemli yatırımlardır (Yalçiner, 2008: 87). Yurt dışındaki yerleşikler tarafından ülkeye yapılan doğrudan yabancı sermaye yatırımı DYY girişi (Inward FDI), bir ülkenin yerleşikleri tarafından başka bir ülkeye yapılan doğrudan yabancı sermaye yatırımı ise DYY çıkışı (Outward FDI) olarak isimlendirilmektedir.

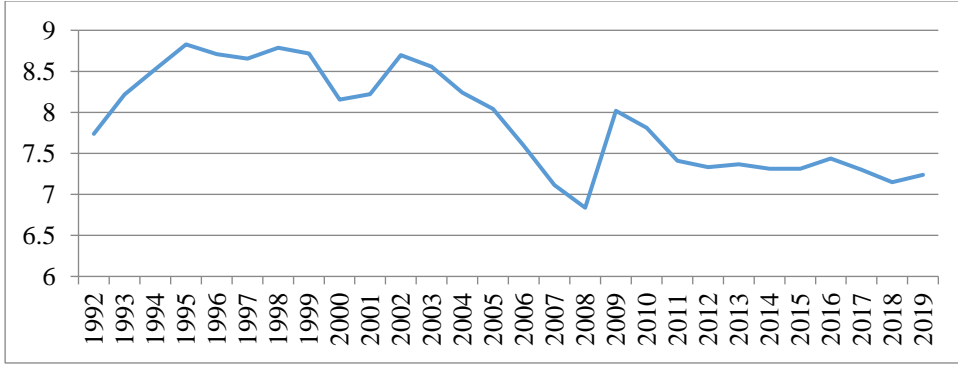
Doğrudan yatırım, yöneldiği ekonomilere yeni teknolojiler sağlayarak üretim yapısının modernleşmesine ve dinamizm katmasının yanı sıra hem doğrudan hem de dolaylı olarak istihdama önemli katkılar da bulunabilmektedir. Doğrudan yatırımın istihdam üzerindeki etkisi, yatırımın türü, yöneldiği sektör, ev sahibi ülkenin teknoloji seviyesi, beşeri sermayesi, rekabet gücü ve hükümet politikaları gibi pek çok faktöre bağlıdır (Golejewska, 2001: 101-104). Örneğin, yeşil alan biçimindeki yatırımların istihdam üzerinde olumlu etkiler meydana getirmesi, satın alma ve birleşme şeklinde gelen yatırımların ise istihdamı etkilememesi ya da azaltması beklenmektedir (UNCTAD, 2000: 14).

Şekil 1: G-20 (20'ler Grubu) Ülkelerinde Doğrudan Yabancı Yatırım Girişlerinin Ortalama Yıllık Büyüme Oranı (Akım, 1992-2019, %)



Kaynak: (UNCTAD, www.unctad.org)

Şekil 1'de, G-20 grubunda doğrudan yatırım girişindeki ortalama yıllık büyüme oranı gösterilmektedir. Şekil 1'den görüldüğü üzere 2008 yılında başlayan ve etkisi çeşitli şekillerle devam eden küresel kriz nedeniyle, G-20 ülke grubunda doğrudan yabancı yatırım girişlerinin büyüme hızında önemli seviyede bir yavaşlama gerçekleşmiştir. Bu durumun temel nedenleri, küresel büyümenin zayıf seyretmesi, uluslararası şirketlerin karlarındaki düşüşler ve özellikle gelişmiş ülkeler tarafından doğrudan yabancı yatırımlara karşı uygulanan kısıtlamalardır (UNCTAD, 2019: 14-15).

Şekil 2: G-20 Ülkelerinde İşsizlik Oranları (1992-2019, %)

Kaynak: (World Bank, <https://databank.worldbank.org>)

Şekil 2’de, G-20 grubunda işsizlik oranlarının gelişimi gösterilmektedir. Şekil 2’de görüldüğü üzere G-20 ülke grubunda 2008 küresel krizinden itibaren işsizlik artış göstermiştir. G-20 ülke grubunda işsizlik 2019 yılı itibarıyla küresel krizin başlangıcından öncesi (2007-2008) seviyelere henüz geri dönememiştir.

Doğrudan yabancı yatırım girişlerinin istihdam üzerindeki etkisi, ülkelerin iktisat politikaları açısından oldukça önemlidir. Bir ülkede doğrudan yabancı yatırım girişlerinden istihdama doğru bir ilişkinin mevcut olması, ekonomik büyüme ve istihdamın artması ve işsizliğin düşmesi için doğrudan yabancı yatırım girişleri ve buna yönelik teşvikleri gerektirmektedir (World Bank, 2020: 4).

1999 yılında kurulan G-20, uluslararası ekonomik işbirliği için temel bir platformdur. G-20’yle her kıtadan en büyük gelişmiş ve gelişmekte olan ekonomiler, küresel sorunların belirlenmesi ve çözümünde bir araya gelmektedir. G-20 üyeleri; dünya toplam üretiminin %86’sını, küresel nüfusun %64’ünü, küresel ticaretin %74’ünü, akım şeklinde DYY girişlerinin ise %88’ini oluşturmaktadır. Böylece G-20 ülkeleri, küresel ekonominin büyük bir bölümünü kontrol etmektedir (G20, www.g-20.org). Bu çerçevede yapılan bir analiz dünya ekonomisi hakkında önemli fikirler sunacaktır.

2008 küresel krizinin ardından başlayan doğrudan yabancı yatırım ve istihdamdaki istikrarsızlıkların günümüzde de devam etmesi, G-20 üyesi ekonomilerde doğrudan yabancı yatırım girişlerinin istihdam üzerindeki uzun dönemli etkisinin tespit edilmesini önemli bir hale getirmektedir (Kalkınma Bakanlığı, 2018: 1-32).

Bu çalışmanın, ülke örneklemini olarak G-20 ekonomilerini ele alması ve panel veri ekonometrisinin yeni yöntemlerini kullanmasıyla literatüre katkıda bulunacağı öngörülmektedir.

Bu araştırmanın amacı, G-20 üyesi ekonomilerde doğrudan yabancı yatırım girişlerinin istihdam üzerindeki etkisini incelemektir. Bu bağlamda bu etki, 1992-2019 dönemi verileri çerçevesinde panel eşbütünleşme analizi yardımıyla test edilmektedir. Bu kapsamda, ilk olarak konuyla ilgili literatür taramasına yer verilmekte, ardından teorik çerçeve incelenerek ekonometrik yöntem üzerinde durulmaktadır. Takip eden bölümde ise G-20 ekonomileri için doğrudan yabancı yatırım girişlerinin istihdam üzerindeki etkisine yönelik ampirik analize ve bulgulara yer verilmektedir. Son olarak değerlendirmeler yapılarak politika önerileri sunulmakta ve çalışma sonlandırılmaktadır.

1. Literatür Taraması

DYY girişlerinin istihdam üzerine etkisine yönelik çalışmalar Tablo 1’de aktarılmıştır. Tablo 1’den anlaşıldığı üzere DYY girişlerinin istihdam üzerine etkisi, zaman serisi analizleri (tek ülkeli çalışmalar) ve panel veri analizleri (çok ülkeli çalışmalar) ile ele alınmaktadır. Tablo 1

incelendiğinde, DYY girişlerinin istihdam üzerindeki etkisine yönelik ortak bir karar olmadığı görülmektedir. Literatürde yapılan çalışmaların ampirik sonuçları incelendiğinde çalışmaların önemli bir kısmında DYY girişlerinin istihdam üzerine etkisinin pozitif olarak bulunmasının yanı sıra bazı çalışmalarda negatif, bazı çalışmalarda ise anlamsız sonuçlar görülmüştür. Çalışmaların sonuçları; kullanılan istihdam değişkenine (ulusal ya da uluslararası), DYY'nin akım ya da stok olarak alınmasına, kontrol değişkenine, DYY ve istihdamın karşılıklı ülkeler arasında incelenip incelenmemesine, kurulan modellerin farklılıklarına (logaritmik, log-lineer, kübik, karesel vb), ele alınan dönemlere ve ülkelere (veya sektörlerle) bağlı olarak farklılık göstermektedir. Ampirik literatürden de anlaşıldığı üzere, yabancı yatırımların istihdam üzerindeki olumlu etkisi yatırımların genellikle yeşil alan biçiminde, yabancı yatırımların istihdamı etkilememesi ya da azaltması ise satın alma ve birleşme biçiminde gelmesine bağlanmaktadır.

Tablo 1: Doğrudan Yabancı Yatırım Girişlerinin İstihdam Üzerindeki Etkisiyle İlgili Çalışmalar

Yazarlar ve Yıllar	Dönem ve Ülkeler	Yöntem	Değişkenler	Sonuç
Brady ve Wallace (2000)	1978-1996 (yıllık), 48 ABD Bölgesi	Panel Veri Analizi	Toplam İstihdam ve DYY Girişi	ABD'de doğrudan yabancı yatırım girişleri istihdamı azaltmaktadır.
Williams (2003)	1980'den Önce Kurulan 291 İngiltere Kurulan Firma (yıllık)	Probit Modeli	Şirketteki İstihdam Değişimi, Avrupa'dan Gelen Doğrudan Yabancı Yatırım ve Asya'dan Gelen Doğrudan Yabancı Yatırım	Avrupa'dan gelen doğrudan yabancı yatırım istihdamı azaltırken, Asya Pasifik ülkelerinden gelen doğrudan yabancı yatırım istihdamı artırmaktadır. Bu durum, Avrupa'dan (Asya) gelen doğrudan yabancı yatırımların satın alma ve birleşme (yeşil alan) yatırımı olmasına bağlanmıştır.
Fu ve Balasubramanyam (2005)	1987-1999 (yıllık), Çin	GMM Analizi	İstihdam, Ücret, GSYİH, İhracat, İhracat/GSYİH ve Akım DYY Girişi	Çin'de doğrudan yabancı yatırım girişlerindeki %1'lik bir artış istihdamı %0.03 artırmaktadır.
Ajaga ve Nunnenkamp (2008)	1997-2011 (yıllık), ABD	Panel Eşbütünleşme Analizi	Birinci Model: İstihdam ve DYY Girişi İkinci Model: İmalat Sanayi İstihdamı ve İmalat Sanayiye DYY Girişi	ABD'ye doğrudan yabancı yatırım girişleri ABD'nin istihdamını artırmaktadır.
Vergil ve Ayaş (2009)	1992-2006 (yıllık), Türkiye	Panel Veri Analizi	Dört Sektörde İstihdam, Dört Sektörde Reel Doğrudan Yabancı Yatırım ve Dört Sektörde Reel GSYİH	Türkiye'de tüm sektörlerde doğrudan yabancı yatırım girişleri istihdamı azaltmaktadır. Bu durum Türkiye ekonomisine gelen yatırımların büyük kısmının satın alma ve birleşme şeklinde olmasına bağlanmıştır.

Saray (2011)	1970-2009 (yıllık), Türkiye	ARDL Eşbütünleşme Testi ve Hata Düzeltme Modeli	İstihdamın Kurumsal Olmayan Toplam Nüfusa Oranı, Gayri Safi Ulusal Harcamalar/ Gayri Safi Yurt İçi Hâsıla, Gayri Safi Yurt İçi Hâsıla Büyüme Hızı ve Akım DYY Girişi	Türkiye’de doğrudan yabancı yatırım girişleri istihdamı etkilememektedir.
Pinn, Ching, Kogid, Mulok, Mansur ve Loganathan (2011)	1970-2007 (yıllık), Malezya	Granger Nedensellik Analizi	İstihdam ve DYY Girişi	Malezya’da doğrudan yabancı yatırım girişlerinden istihdamı arttırmaktadır.
Mpanju (2012)	1990-2008 (yıllık), Tanzanya	En Küçük Kareler Yöntemi	İstihdam ve Akım DYY Girişi/GSYİH	Tanzanya’da doğrudan yabancı yatırım girişleri istihdamı arttırmaktadır.
Sandalcılar (2012)	1980-2011 (yıllık), Türkiye	Johansen Eşbütünleşme Analizi	İstihdam ve Akım DYY Girişi	Türkiye’de doğrudan yabancı yatırım girişleri istihdamı etkilememektedir.
Wei (2013)	1985-2011 (yıllık), Çin	Regresyon Modelleri	Toplam İstihdam ve DYY Girişi	Çin’de doğrudan yabancı yatırım girişleri istihdamı etkilememektedir.
Göçer ve Peker (2014)	1980-2011 (yıllık), Türkiye, Hindistan ve Çin	Maki Çoklu Yapısal Kırılmalı Eşbütünleşme ve Dinamik En Küçük Kareler Analizi	İstihdam Edilen Kişi Sayısı, Akım Olarak DYY Girişi, GYSİH, Mevduat Faiz Oranı ve Tüketici Fiyat Endeksi	Türkiye’de doğrudan yabancı yatırım girişleri istihdamı azaltırken, Çin ve Hindistan’da ise doğrudan yabancı yatırım girişleri istihdamı arttırmaktadır. Çin’in bulgusu, ülke ekonomisine gelen yatırımların yeşil alan biçiminde gelmesine yönelik hükümet politikasına bağlanmıştır.
Doğan ve Can (2016)	1970-2011 (yıllık), Türkiye	ARDL Sınır Testi Yaklaşımı	İstihdam, Akım DYY Girişi ve GYSİH	Türkiye’de doğrudan yabancı yatırım girişleri istihdamı etkilememektedir.
Çolak ve Alakbarov (2017)	1995-2013 (yıllık), 9 Bağımsız Devletler Topluluğu	Panel Veri Analizi	İstihdam, Reel GSYİH ve Stok DYY Girişi/GSYİH	9 Bağımsız Devletler Topluluğu’nda doğrudan yabancı yatırım girişlerindeki %1’lik bir artış istihdamı %0.3 arttırmaktadır. Bu durum bu ülkelere gelen yatırımların önemli bir kısmının yeşil alan biçiminde olmasına bağlanmıştır.
Bayar ve Özoğul (2019)	1995-2017 (yıllık), 11 Orta Doğu ve Avrupa Birliği Geçiş ekonomisi	Panel Veri Analizi	Çalışan Nüfusun Çalışabilir Nüfusa Oranı, Akım DYY Girişi/GSYİH ve Toplam Ticaret Hacmi/GSYİH	Bu ülkelerde doğrudan yabancı yatırım girişleri istihdamı etkilememektedir.

Nguyen, Tran, Pham, Nguyen (2020)	2011-2015 (yıllık), Vietnam'ın 63 Bölgesi	Panel Veri Analizi	İstihdam, Girişi ve Talebi	DYY Emek	Vietnam'da doğrudan yabancı yatırım girişleri istihdamı azaltmaktadır. Bu durum Vietnam ekonomisine gelen yatırımların büyük kısmının satın alma ve birleşme şeklinde olmasına bağlıdır.
Osabohien, Matthew, Elomien (2020)	1985-2017 (yıllık), Nijerya	Düzenlenmiş En Küçük Kareler Yöntemi (FMOLS)	İstihdam Akımı, Girişi, Efektif Kuru ve Enflasyon	Oranı, DYY Reel Döviz ve	Nijerya'da doğrudan yabancı yatırım girişlerindeki %1'lik bir artış istihdamı %0.97 artırmaktadır.

Tablo 1'den anlaşıldığı üzere, doğrudan yabancı yatırım girişlerinin istihdam üzerine etkisinin henüz herhangi bir çalışmada G-20 ülkeleri kapsamında incelenmediği görülmüştür.

2. Doğrudan Yabancı Yatırım Girişi ve İstihdam İlişkisi: Teorik Çerçeve

DYY girişlerinin ev sahibi ülkenin istihdamı üzerindeki etkisi iki şekilde olmaktadır. Bu etkilerden ilki, çok uluslu şirketlerin (ÇUŞ) yurt dışı iştirakleri tarafından yapılan istihdam olan doğrudan etkidir. Bu etkilerden ikincisi ise, DYY'nin yerel firmaların istihdamı üzerindeki etkisi olan dolaylı etkidir (Nguyen ve diğerleri, 2020: 39-40).

Doğrudan yatırımın doğrudan ve dolaylı etkiler yoluyla ev sahibi ülkelerin istihdamını pozitif olarak etkilemesi beklenmektedir. Fakat doğrudan yatırım ev sahibi ülkenin istihdamını arttırmayabilmekte hatta azaltabilmektedir (Saray, 2011: 383-393).

Doğrudan yabancı yatırımların istihdam üzerindeki doğrudan etkisi birçok faktöre bağlıdır. Bunların arasında, yatırımı yapan ÇUŞ'un yatırımı yeşil alan yatırımı mı satın alma birleşme biçiminde mi yaptığı oldukça önemlidir. Yeşil alan yatırımları, yeni işletmeler yaratmakta ve böylece istihdam üzerinde doğrudan olumlu etkiler meydana getirmektedir. Satın alma ve birleşme şeklinde gelen DYY ise, edinilen girişimde önemli yapılandırmalar ya da ilave yatırımlar yapılmadığı sürece ülkenin üretim, istihdam gibi hususlarında anlamlı değişimler yaratmayacağı düşünülmektedir. Burada temel olarak yerli firmanın kaynakları kullanılmakta, bunlar yatırımı yapan firmanın yönetim anlayışı ile birleştirilmektedir. Bu tip yatırımlar, firmanın yeniden yapılandırılması ve operasyonlarının rasyonelize edilmesi nedeniyle istihdamın azalmasına bile neden olabilmektedir (UNCTAD, 2000: 14). Aynı zamanda, doğrudan yatırımın emek yoğun mu sermaye-teknoloji yoğun mu sektörler yapıldığı da önemlidir. DYY'nin emek yoğun sektörler yoğun olarak yapılması DYY'nin istihdam üzerindeki etkisini belirginleştirmektedir. Bununla birlikte, yatırımcı firma genelde söz konusu yatırımları idare edecek nitelikli personeli ve bazen de niteliksiz personelin önemli bir kısmını kendi ülkesinden getirmesi; DYY'nin istihdam üzerindeki olumlu etkisini sınırlamaktadır (Erdoğan, 2018: 187).

DYY'nin yerel firmaların istihdamı üzerindeki etkisi dolaylı ya da yayılma etkileri olarak adlandırılmaktadır. DYY'nin istihdam üzerindeki dolaylı etkisi, temelde yerli ve yabancı firmalar arasındaki teknolojik farkın belirli bir eşik değerinin altında olmasına, yerli firmalarda yeterli miktarda beşeri sermayenin bulunmasına ve ev sahibi ülke piyasasında rekabetin yüksek olmasına bağlıdır. Aynı zamanda, bu etki ev sahibi ülkenin dış ticarete açık olmasına, yabancı iştiraklerle yerli firmalar arasındaki bağlantıların seviyesinin yüksek olmasına ya da hükümetin yerli ve yabancı firmalar arasındaki bağlantılara yönelik destekleyici politikalarına bağlıdır. Bununla birlikte, DYY'nin yeşil alan yatırımı şeklinde olması istihdam üzerindeki yayılma etkisinde oldukça önemlidir. Çünkü satın alma ve birleşmeler, yeşil alan yatırımlarına göre teknoloji transferinde daha az katkısı olması, yurt içindeki firmaları daha fazla dışlama etkisi yaratması,

piyasanın kontrolünü ele geçirmesi ve rekabeti olumsuz etkileyebilmesi gibi etkenlere sahiptir (UNCTAD, 2000: 14; Golejewska, 2001: 102).

Doğrudan yatırım ev sahibi ülkenin istihdamını dolaylı olarak çeşitli kanallarla pozitif olarak etkileyebilmektedir. Bunlar (Nguyen ve diğerleri, 2020: 40-41; Kneller ve Pisu, 2005: 2-3);

- Yerel firmalar dış iştiraklerin yeni teknoloji, üretim, pazarlama ve yönetim teknikleri ve ihracat faaliyetleri gibi bilgileri gözlemleyerek ve kopyalayarak üretimlerini ve istihdamlarını artırabilmektedir.
- ÇUŞ'lar iştiraklerinde çalışan işçileri üretim, pazarlama ve ihracat yönetimi gibi konularda eğitmekte ve eğer ÇUŞ'ların iştirakinde çalışan işçiler yerel firmalara geçerse ya da kendi şirketini kurarsa bu beceriler yerel firmalara yayılarak üretim ve istihdamı artırabilmektedir.
- Rekabet etkisi yoluyla, DYY, ev sahibi ülkede yerel firmaların rekabet gücünü etkilemekte ve yeni teknolojilerin yayılmasını sağlamaktadır. ÇUŞ'ların yurt içine girişi yerli firmaları piyasa paylarını korumak amacıyla inovasyona yönelik AR-GE çalışmaları yapmaya, gözlem/taklit yapmaya, ellerindeki kaynakları daha etkin kullanmaya yönlendirmektedir. Böylece DYY, ev sahibi ülke firmalarında yeni teknolojiler ve yönetim uygulamalarının yayılmasını sağlayarak onların verimliliklerini ve istihdamlarını artırabilmektedir.
- Doğrudan yatırım, girdiği ülkede girdiler talep ederek (geri bağlantı) yerel tedarikçi firmaların oluşumunu ve mevcut yerel firmaların ölçek ekonomilerinin faydalarından yararlanmalarını sağlamaktadır. Ayrıca yerel tedarikçilerin zamanında teslimat, kaliteli ürün, düşük defo gibi standartlara uymasını sağlayabilmektedir. Bununla birlikte, ÇUŞ'lar ürettiği yeni, ucuz ve kaliteli girdileri işleyecek firmalara (ileri bağlantı) da aynı etkileri sağlamaktadır. Tüm bunlar, DYY'nin yerel firmaların üretimlerinin ve istihdamının artmasını sağlayabilmektedir.
- ÇUŞ'lar kendi ülkelerinde ev sahibi ülkeden yapılacak ithalata kolaylıklar getirilmesi hakkında lobiler yaparak da yerel firmaların ihracatını, üretimini ve istihdamını arttırabilmektedir.

Doğrudan yabancı yatırımlar istihdamı dolaylı olarak da olumsuz etkileyebilmekte ya da herhangi bir şekilde etkilemeyebilmektedir. Bu durum iki şekilde meydana gelebilmektedir. İlk olarak, ÇUŞ'ların yerel piyasaya girişiyle oluşan yoğun rekabet yerli firmaların pazar payını kaptırarak piyasadan ayrılabilmesine ya da en azından kısa vadede atıl kapasite ile çalışabilmesine neden olmaktadır. Bu bağlamda, yerli firmaların yurt içi yatırım ve istihdamı azaltmaları dolayısıyla dışlama etkisi meydana gelebilmektedir. Bu durumun temel sebepleri, ÇUŞ'ların yurt içi piyasaya girişinin fiyatları düşürmesi, ücretleri yükseltmesi ve ÇUŞ'ların yerel firmaya kıyasla daha gelişmiş ürün ve teknolojiye sahip olmasıdır. Yerli ve yabancı firmalar arasında çok büyük bir teknoloji açığının olması, yerli firmalarda yeterince nitelik iş gücünün (beşeri sermayenin) bulunmaması, ekonominin dışa kapalı ve rekabet seviyesinin düşük olması durumunda DYY girişi karşısında yerel firmaların dışlanma ihtimali o kadar fazla olabilmektedir. İkinci olarak, yabancı yatırımcıların yurt içinde üretilen girdiler yerine ithal girdi kullanması ve hatta ülke ekonomisinde yurt içi girdilere olan talebi ithal girdilere yönlendirmesi yerel tedarikçilerin verimliliğini düşürerek istihdam seviyesini olumsuz etkileyebilmektedir (Uğur, 2021: 129).

3. Ekonometrik Yöntem

Bu araştırmada beş aşamalı bir ekonometrik analiz süreci takip edilmiştir. İlk olarak yatay kesit bağımlılığı, “Breusch ve Pagan (1980)'in oluşturduğu LM testi”, “Pesaran (2004)'ün oluşturduğu CD ve CDLM testleri” ve “Pesaran, Ullah ve Yamagata (2008)'nin oluşturdukları LMadj testi” ile sınanmaktadır. Panel çalışmalarda yatay kesit bağımlılığı dikkate alınmadığı takdirde yapılan analizler hatalı sonuçlar verebilmektedir (Chudik ve Pesaran, 2013: 2). Bu nedenle yatay kesit bağımlılığının hem değişkenler bazında hem de model bazında test edilmesi oldukça önemlidir. Yatay kesit bağımlılığı testleri “ H_0 : Kesitler arası bağımlılık yoktur” hipotezi üzerine kurulmaktadır. Eğer H_0 hipotezi reddedilemezse, çalışma birinci nesil panel birim kök

testleriyle sürdürülmelidir. Ancak H_0 hipotezi reddedilirse, çalışma ikinci nesil panel birim kök testleriyle sürdürülmelidir (Baltagi, 2008: 284).

İkinci aşamada, yatay kesit bağımlılığı problemini dikkate alan ikinci nesil panel birim kök testlerinden Hadri ve Kurazomi (2012)’ın testi kullanılmıştır. Testin sıfır hipotezi “ H_0 : Birim kök yoktur”, alternatif hipotezi “ H_1 : Birim kök vardır” şeklinde kurulmaktadır (Hadri ve Kurozumi, 2012: 32). Analiz sonucunda H_0 reddedilirse en azından bir ülkede ilgili değişken için durağanlık söz konusudur biçiminde yorum yapılır.

Üçüncü olarak, eşbütünleşme denkleminin eğim katsayılarının homojenliği “*Pesaran ve Yamagata (2008)’in oluşturduğu homojenlik testi (Slope Homogeneity Test)*” ile sınanmıştır. Eşbütünleşme analizinden önce, bu testte güvenilir sonuçlara ulaşabilmek için, eşbütünleşme denkleminde mevcut olan eğim katsayısının homojen mi yoksa heterojen mi olduğunun belirlenmesi gerekmektedir. Pesaran ve Yamagata (2008)’in oluşturduğu homojenlik testi, büyük ve küçük örneklem için iki tane test istatistiğini meydana getirmektedir. Her iki test istatistiğinin de eğim katsayısının homojen olduğu H_0 hipotezi test edilmiştir.

Dördüncü olarak, değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisi yatay kesit bağımlılığını da dikkate alan “*Westerlund ve Edgerton (2007)’nin oluşturduğu LM Bootstrap eşbütünleşme*” testiyle analiz edilmiştir. Bu test “*McCoskey ve Kao (1998)’in Lagrange çarpanı (LM)*” testi üzerine oluşturulmaktadır. Testin, H_0 hipotezi “*eşbütünleşme vardır*” şeklindedir. LM Bootstrap eşbütünleşme testi, kesitler arasında ve içerisinde korelasyonu dikkate almak için bootstrap özelliğinden faydalanmaktadır (Westerlund ve Edgerton, 2007: 186).

Son aşamada, serilerin uzun dönem katsayıları heterojeniteyi varsayan, kesitler arası bağımlılığı dikkate alan, “*Pesaran (2006) tarafından geliştirilen CCE (Common Correlated Effect)*” yöntemi kullanılarak tahmin edilmiştir. Seriler arasında eşbütünleşme ilişkisi tespit edildiği takdirde, uzun dönemli ilişkinin büyüklüğü ve yönünün belirlenmesi gerekmektedir. Bu nedenle değişkenler arasında uzun dönem ilişkisinin varlığı, açıklayıcı değişkenlerin uzun dönem parametrelerinin tahminini gerektirmektedir. CCE eşbütünleşme tahmincisi testinin H_0 hipotezi “*Katsayılar istatistiksel olarak anlamsızdır*” varsayımı üzerine oluşturulmaktadır.

4. Veri Seti ve Ekonometrik Tahmin Sonuçları

4.1. Veri Seti

Bu çalışmada G-20 üyesi ekonomiler kapsamında doğrudan yabancı yatırım girişlerinin uzun dönemde istihdam üzerindeki etkisi 1992-2019 dönemi verileri çerçevesinde panel eşbütünleşme analizi yöntemi ile incelenmiştir.

Araştırmada kullanılan modelin oluşumunda, Vergil ve Ayaş (2009), Doğan ve Can (2016) ve Çolak ve Alakbarov (2017)’un çalışmaları temel alınmıştır. Çalışmada, modelde istihdamın toplam nüfus içindeki oranı, akım olarak doğrudan yabancı yatırım girişlerinin gayri safi yurtiçi hâsılaya oranı ve kontrol değişkeni olarak da reel gayri safi yurtiçi hâsıla kullanılmaktadır. İstihdamın toplam nüfus içindeki oranı ve reel gayri safi yurtiçi hâsıla Dünya Bankası tarafından yayınlanan Dünya Kalkınma Göstergelerinden elde edilirken, doğrudan yabancı yatırım girişlerinin gayri safi yurtiçi hâsılaya oranı ise Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı veri tabanından elde edilmiştir (Tablo 2). Analiz dönemi, Rusya ekonomisine yönelik istihdam ve doğrudan yabancı yatırım verilerinin 1992 yılından itibaren başlaması ve İngiltere’ye yönelik istihdam verisine 2019 yılına kadar ulaşılabilmesinden kaynaklı olarak 1992-2019 dönemi seçilmiştir. Ayrıca çalışmada Stata 12.0 ve Gauss 21.0 ekonometrik paket programları kullanılmıştır.

Tablo 2: *Ampirik Analizde Kullanılan Değişkenler*

Simgesi	Açıklaması	Kaynağı
LİSTİH	Logaritmik İstihdam/Toplam Nüfus (% , yıllık)	Dünya Bankası, WDI
LDYY	Logaritmik Doğrudan Yabancı Yatırımlar Girişi/GSYİH (% , yıllık)	UNCTAD, UNCTADSTAT
LGDP	Logaritmik Reel Gayri Safi Yurt İçi Hâsıla (2015 fiyatları, ABD \$, yıllık)	Dünya Bankası, WDI

Araştırmada kullanılacak modeller, değişkenlerin logaritmik dönüşümleriyle Denklem 1’de gösterilmiştir:

$$LİSTİH_{it} = \beta_0 + \beta_1 LDYY_{it} + \beta_2 LGDP_{it} + \varepsilon_{it} \quad (1)$$

Tablo 3’te modelde yer alan G-20 üyesi 15 ülke gösterilmektedir. G-20 ülkeleri içerisinde yer alan Avrupa Birliği, G-20 üyesi olan Almanya, Fransa, İngiltere ve İtalya’nın aynı zamanda Avrupa Birliği’ne üye ülkeler olmaları nedeniyle modele dâhil edilmemiştir. Aynı zamanda Çin, Kanada, Suudi Arabistan ve Hindistan’ın verilerine bazı yıllar için ulaşılamadığından bu ülkeler modele eklenememiştir.

Tablo 3: *Analize Dâhil Edilen Ülkeler*

Sıra	Ülke	Sıra	Ülke
1	Türkiye	9	İngiltere
2	Brezilya	10	Japonya
3	Güney Afrika	11	Almanya
4	Arjantin	12	Fransa
5	Meksika	13	İtalya
6	Endonezya	14	Güney Kore
7	Rusya	15	Avustralya
8	Amerika Birleşik Devletleri		

Çalışmada modelde beklenen sonuçlar şu şekildedir (Saray, 2011: 393):

- Doğrudan yabancı yatırım girişlerinin yukarıda açıklanan teorik çerçeveden ve ampirik literatürden hareketle istihdamı arttırdığı ileri sürülmektedir. Dolayısıyla bu parametrenin $\beta_1 > 0$ olması beklenmektedir.
- Teorik olarak reel gayri safi yurtiçi hâsılanın istihdam artışı sağlaması beklenmektedir. Bundan dolayı çalışmada, bu parametrenin $\beta_2 > 0$ biçiminde olması beklenmektedir.

4.2. Ekonometrik Tahmin Sonuçları

Analizde kullanılan değişkenlere ilişkin tanımlayıcı istatistikler Tablo 4’te sunulmuştur. Dengeli panel veri setinde toplam gözlem sayısı 420’dir. İstihdamın ortalaması 1.74, minimum değeri 1.57 ve maksimum değeri ise 1.83’dür. Doğrudan yabancı yatırım girişi ortalaması 0.18, minimum değeri -2.88 ve maksimum değeri ise 1.03’dür. Reel gayri safi yurt içi hâsıla ortalaması 4.21, minimum değeri 3.21, maksimum değeri ise 4.78’dir.

Tablo 4: *Tanımlayıcı İstatistikler*

Tanımlayıcı İstatistikler	LİSTİH	LDYY	LGDP
Ortalama	1.737	0.176	4.214
Medyan	1.760	0.226	4.336
Maksimum	1.830	1.027	4.784
Minimum	1.566	-2.876	3.214
Standart Sapma	0.062	0.441	0.403
Gözlem Sayısı	420	420	420

Çalışmada kullanılan değişkenler arasındaki korelasyon değerleri Tablo 5’de gösterilmiştir. Korelasyon katsayısı -1 ile +1 arasında bir sayıdır. Korelasyon katsayısının sıfır olması, ilişkinin olmadığını göstermekte iken pozitif (negatif) katsayı değişkenler arasındaki ilişkinin pozitif (negatif) olduğunu yansıtmaktadır.

Tablo 5: *Korelasyon Matrisi*

Değişkenler	LİSTİH	LDYY	LGDP
LİSTİH	1	-	-
LDYY	0.239	1	-
LGDP	0.137	0.011	1

Tablo 5’de verilen korelasyon matrisi incelendiğinde istihdam ve doğrudan yabancı yatırım girişi değişkenleri arasında pozitif ve zayıf korelasyon değeri tespit edilmiştir. Değişkenler arasındaki korelasyon değerleri Gujarati ve Porter (2009)’in önerdiği 0.8 kritik değerinden küçük olduğundan bağımsız değişkenler arasındaki çoklu doğrusal bağlantının önemli bir sorun olmadığı anlaşılmaktadır.

Değişkenlerde kesitlerarası bağımlılığı test etmek için Breusch ve Pagan (1980) LM testi, Pesaran (2004) tarafından geliştirilen CD ve CDLM testleri ile Pesaran ve diğerleri (2008) tarafından geliştirilen LM_{adj} testi kullanılmıştır. Tablo 6’da yatay kesit bağımlılığı testinin bulguları verilmiştir.

Tablo 6: *Yatay Kesit Bağımlılığı Testi*

Değişkenler	LİSTİH		LDYY		LGDP		Eş Bütünleşme Denklemi	
	İstatistik Değeri	p-Değeri	İstatistik Değeri	p-Değeri	İstatistik Değeri	p-Değeri	İstatistik Değeri	p-Değeri
Testler								
CD _{lm1} (BP,1980)	135.367**	0.025	148.872***	0.003	206.956***	0.000	324.350***	0.000
CD _{lm2} (Pesaran, 2004)	2.096**	0.018	3.027***	0.001	7.036***	0.000	15.137***	0.000
CD _{lm3} (Pesaran, 2004)	-2.604***	0.005	-2.040**	0.021	-2.796***	0.003	3.193***	0.001
LM _{adj} (PUY, 2008)	-2.183	0.985	1.206	0.114	15.338***	0.000	66.902***	0.000

Not: “*** ve **” işareti sırasıyla %1 ve %5 seviyesinde anlamlılığı belirtmektedir.

Tablo 6’da verilen yatay kesit bağımlılığı testinin bulgularına göre, kesitler arası bağımlılığın olmadığı üzerine kurulu H₀ hipotezi istihdam, doğrudan yabancı yatırım girişi ve reel gayri safi yurtiçi hâsıla serilerinin tamamında %1 ve %5 anlamlılık düzeyinde reddedilerek kesitler arası bağımlılık olduğu sonucu bulunmuştur. Benzer bulgular eş bütünleşme denkleminde de bulunarak modelde de yatay kesit bağımlılığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu bulgulara göre bir ekonomide oluşan bir makroekonomik şok, diğer ekonomileri de etkilemektedir. Yatay kesit bağımlılığının varlığı, ikinci nesil panel birim kök ve ikinci nesil eş bütünleşme testlerinin uygulanmasına olanak sağlamaktadır (Ağır, Özbek ve Türkmen, 2020: 77).

Hadri ve Kurazomi (2012) tarafından geliştirilen ve aynı isimle anılan Hadri-Kurazomi testi ikinci nesil birim kök testlerinden olup yatay kesit bağımlılığını dikkate almaktadır. Serilerin seviyede birim kök içerip içermediği Hadri-Kurazomi testi ile test edilmekte ve sonuçlar tablo 7’de gösterilmektedir.

Tablo 7: *Hadri-Kurazomi Panel Birim Kök Testi*

	SEVİYEDE	
	Sabitli	Sabit ve Trendli
ZA_spac	5.749*** (0.000)	6.146*** (0.000)
ZA_la	-4.4564*** (0.000)	-3.673 *** (0.000)

Not: Parantez içerisindeki değerler olasılık değerleri göstermektedir. *** H_0 hipotezi %1 anlam düzeyinde reddedildiğini gösterir.

Tablo 7’de görüldüğü üzere tüm değişkenlerin durağan olması üzerine kurulu H_0 hipotezi ZA_spac ve ZA_la test istatistiklerine göre %1 anlamlılık düzeyinde reddedilerek seviyede birim kök içerdiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu bağlamda Hadri-Kurazomi testi test sonuçları kapsamında serilerin düzeyde birim kök içermesi eş bütünlüşme testlerinin uygulanabilmesine imkân sağlamaktadır (Kar, Ağır ve Türkmen, 2019: 43).

Eşbütünlüşme testi uygulanmadan önce modelin eşbütünlüşme katsayısının homojen olup olmadığını belirlenmesi gerekmektedir. Uygulanan testin bulgusunda, eğim katsayıları homojen (heterojen) olarak bulunursa, homojeniteyi (heterojeniteyi) dikkate alan eşbütünlüşme testlerinin gerçekleştirilmesi gerekmektedir (Ağır ve Türkmen, 2020: 847-848). Bu kapsamda eşbütünlüşme denkleminin eğim katsayılarının homojenliği Pesaran ve Yamagata (2008)’in oluşturduğu homojenlik testi (Slope Homogeneity Test) ile sınanmıştır. Tablo 8’de eğim homojenliği testinin bulguları verilmiştir.

Tablo 8: *Homojenite Test Sonuçları*

Testler	Model	
	Test İstatistiği	Olasılık Değeri
Delta Tilde	17.197***	0.000
Delta Tilde _{adj}	18.522***	0.000

Not: “***” %1 anlamlılık seviyesini ifade etmektedir.

Tablo 8’den görüldüğü üzere, Delta testlerinde modelin homojen olduğu üzerine kurulu H_0 hipotezi %1 anlamlılık düzeyinde reddedilerek modelin heterojen olduğuna karar verilmiştir. Bu durum, doğrudan yabancı yatırım girişi ve reel gayri safi yurtiçi hâsılda meydana gelen bir değişikliğin istihdam üzerindeki etkisinin ülkeden ülkeye farklılık gösterdiğinin ortaya koymuştur.

Yapılan testlerde her iki ülke grubunda da serilerin seviyede birim kök içermesi, yatay kesit bağımlılığı olması ve modelin heterojen olması değişkenler arasında eşbütünlüşme ilişkisinin olup olmadığına karar vermek için Westerlund ve Edgerton (2007)’nin LM Bootstrapt eşbütünlüşme testinin yapılabilmesine olanak sağlamıştır. Tablo 9’da LM Bootstrapt eşbütünlüşme test sonuçları gösterilmiştir.

Tablo 9: *LM Bootstrapt Eşbütünlüşme Test Sonuçları*

	LM İstatistiği	Asimtotik p-değeri	Bootstrap p-değeri
LM _N ⁺	2.772	0.003	0.828

Not: Bootstrap olasılık değerleri 1000, gecikme 2, öncül ise 1 olarak alınmıştır. Değişkenler trend içermedikleri için sabitli model kullanılmıştır.

Tablo 9’da görüldüğü üzere G-20 ülke grubunda “eşbütünlüşme vardır” boş hipotezi %5 anlamlılık düzeyinde reddedilememektedir. Kesitler arası bağımlılık tespit edildiğinden bootstrap olasılık değerine bakılmaktadır. Buna göre istihdam, doğrudan yabancı yatırım girişi ve reel gayri sâfi yurtiçi hâsıla değişkenleri arasında uzun dönemli bir ilişki olduğu bulgusu elde edilmiştir.

Eşbütünleşme ilişkisine ulaşıldıktan sonra Pesaran (2006) tarafından oluşturulan CCE (Common Correlated Effects) yöntemi yardımıyla eşbütünleşme katsayıları tahmin edilmiştir. Bu test kesitler arası bağımlılığı dikkate almakta ve katsayılarda heterojenite tespit edildiği durumlarda kullanılabilir. Tablo 10’da değişkenlerin eşbütünleşme katsayılarının tahmin sonuçları verilmektedir.

Tablo 10: Eşbütünleşme Katsayıları Tahmini (CCE)

	LİSTİH=f(LDYY)			LİSTİH=f(LGDP)		
	Katsayı	Std. Hata	p-değeri	Katsayı	Std. Hata	p-değeri
<i>CCE</i>	-0.007*	0.003	0.050	0.413*	0.064	0.000
Ülke Sonuçları						
Türkiye	-0.031*	0.019	0.099	0.667***	0.157	0.000
Brezilya	-0.027	0.017	0.115	0.225	0.174	0.198
Güney Afrika	0.002	0.004	0.606	0.231	0.160	0.148
Arjantin	0.018	0.019	0.330	-0.064	0.121	0.597
Meksika	-0.013	0.014	0.323	0.360***	0.116	0.002
Endonezya	-0.025*	0.008	0.002	0.241***	0.047	0.000
Rusya	-0.009	0.012	0.426	0.477***	0.102	0.000
Amerika				0.399***	0.107	0.000
Birleşik Devletleri	0.008	0.006	0.211			
İngiltere	0.001	0.004	0.818	0.294***	0.075	0.000
Japonya	0.001	0.016	0.940	0.880***	0.200	0.000
Almanya	-0.001	0.006	0.847	0.858***	0.203	0.000
Fransa	-0.013	0.009	0.143	0.423**	0.171	0.014
İtalya	0.003	0.002	0.121	0.595***	0.078	0.000
Güney Kore	-0.014*	0.007	0.057	0.300***	0.102	0.003
Avustralya	-0.005	0.003	0.139	0.313***	0.117	0.008

Not: “***, ** ve *” işareti sırasıyla %1, %5 ve %10 seviyesinde anlamlılığı ifade etmektedir.

Tablo 10’da yer alan CCE eşbütünleşme tahminci testinin bulgularına göre G-20 ekonomileri kapsamında panelin genelinde doğrudan yabancı yatırım girişi ve reel gayri safi yurtiçi hâsıla değişkenlerinin katsayılarının istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmektedir. Bu bakımdan, G-20 ekonomilerinde doğrudan yabancı yatırım girişlerindeki %10’luk bir artışın istihdamı %0.07 azalttığı ifade edilmektedir. Sonuçlar ülke bazında ele alındığında; Türkiye, Güney Kore ve Endonezya’da negatif ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin olduğu söz konusudur. Bununla birlikte ulaşılan bulgulara göre, G-20 ekonomilerinde reel gayri safi yurtiçi hâsıladaki %10’luk bir artış istihdamı %4.13 artırmaktadır.

6. Sonuç

Bu çalışmada, 1992-2019 dönemi arasında G-20 üyesi ülkeler açısından doğrudan yabancı yatırım girişlerinin uzun dönemde istihdam üzerindeki etkisi panel eşbütünleşme analizi ile incelenmiştir. Bu amaçla modelde istihdamın toplam nüfus içindeki oranı, akım olarak doğrudan yabancı yatırım girişlerinin gayri safi yurtiçi hâsılaya oranı ve kontrol değişkeni olarak da reel gayri safi yurtiçi hâsıla kullanılmıştır. Ulaşılan bulgular, 15 G-20 ülkesi için doğrudan yatırım girişlerindeki %10’luk bir artışın istihdamı %0.07 azalttığı yönündedir. Bu bulgu, teorik ve ampirik literatürden hareketle modelde doğrudan yabancı yatırım girişlerinin istihdamı arttırdığı beklentisi ile örtüşmemektedir. Fakat araştırma sonuçları, 15 G-20 ekonomisine 2003 yılından itibaren DYY girişlerinin %54’ünün satın alma ve birleşme, %46’sının ise yeşil alan yatırımı şeklinde olduğu bulgusuna bağlanabilir (UNCTAD, www.unctad.org). Çünkü ampirik çalışmalar, birleşme ve satın almaların yeşil alan yatırımlarına göre yatırım yapılan ülke açısından avantajlarının (yeni iş yaratma ve üretim kapasitesi açısından) daha düşük olduğunu destekler niteliktedir. Ayrıca

bulgular ilgili literatürde daha önce yapılan çalışmaların bir kısmının (Brady ve Wallace (2000); Williams (2003); Vergil ve Ayaş (2009); Göçer ve Peker (2014); Nguyen ve diğerleri (2020)) sonuçlarıyla da paralellik göstermektedir.

Uygulama sonuçları ülke bazında değerlendirildiğinde; Türkiye, Güney Kore ve Endonezya'da doğrudan yabancı yatırım girişlerinin istihdamı azalttığı bulgusuna ulaşılmaktadır. Diğer G-20 ülkelerinde ise doğrudan yabancı yatırım girişlerinin istihdamı etkilemediği görülmektedir. Çalışmadan elde edilen diğer bulgulara göre, hem panelin genelinde hem de Brezilya, Güney Afrika ve Arjantin hariç diğer G-20 ekonomilerinde, reel gayri safi yurtiçi hâsıla istihdam üzerinde pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bir etkiye sahiptir.

Elde edilen bulgular, G-20 ülkelerinin istihdamlarını yükseltebilmesi için doğrudan yabancı yatırım girişlerinin önemli bir rol oynamadığını hatta istihdamı azalttığını göstermektedir. Fakat analiz edilen ülkelerde, hükümetlere doğrudan yabancı yatırım girişlerini kısıtlamak yerine doğrudan yabancı yatırımların istihdam üzerindeki etkinliğini arttırmaya yönelik bir strateji önerilmesi gerektiği belirtilebilir. Bu bağlamda, doğrudan yabancı yatırım girişlerinde yeşil alan yatırımları ve istihdamı doğrudan artıracak sektörler teşvik edilebilir. Aynı zamanda, bu ülkeler mukayeseli üstünlükleri olan sektörlerle ve bağlantı seviyesi yüksek olan sektörlerle yabancı yatırım çekmeye çalışmalıdır. Ayrıca yabancı yatırımcılara verilen teşviklerin istihdamı desteklemek amacıyla, belirli bir oranda yerel girdi ve yerel işçi kullanımı zorunluluğuyla verilmesi de önerilmektedir. Son olarak, ele alınan ülkeler nitelikli iş gücünü, teknolojik seviyeyi ve yurtiçindeki rekabeti arttırmaya yönelik politikalar uygulanabilir.

Yazarlık Katkıları (Authorship Contributions): Burak Uğur, Rahmi ÇETİN.

Kaynakça

- Ağır, H. ve Türkmen, S. (2020). Ekonomik büyümeye etkisi bakımından doğal kaynaklar: dinamik panel veri analizi. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 19(3), 840-852.
- Ağır, H., Özbek, S. ve Türkmen, S. (2020). Türkiye'de cari işlemler dengesinin dinamikleri: var analizi. *Maliye Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 57-66.
- Ajaga, E. ve Nunnenkamp, P. (2008). Inward FDI, value added and employment in US states: a panel cointegration approach. *Aussenwirtschaft*, 63(4), 347-367.
- Baltagi B. H. (2008). *Econometric analysis of panel data*. John Wiley & Sons.
- Bayar, Y. ve Özoğul, A. Ö. (2019). Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının istihdam üzerindeki etkisi: Avrupa birliği geçiş ekonomileri örneği. *Kamu-İş Dergisi*, 14(4), 21-35.
- Brady, D. ve Wallace, M. (2000). Spatialization, foreign direct investment and labor outcomes in the American states, 1978-1996. *Social Forces*, 79(1), 67-105.
- Breusch, T. S. ve Pagan, A. R. (1980). The lagrange multiplier test and its applications to model specification in econometrics. *The Review of Economic Studies*, 47(1), 239-253.
- Chudik, A. ve Pesaran, M. H. (2013). *Common correlated effects estimation of heterogeneous dynamic panel data models with weakly exogenous regressors* (Federal Reserve Bank of Dallas Globalization and Monetary Policy Institute Working Paper No. 146). Erişim adresi: <https://www.dallasfed.org/~media/documents/institute/wpapers/2013/0146.pdf>.
- Çolak, O. ve Alakbarov, N. (2017). Does foreign direct investments contribute to employment? empirical approach for the commonwealth of independent states. *Bilig*, (83), 147-169.
- Doğan, B. ve Can, M. (2016). Doğrudan yabancı yatırımlar istihdamı etkiliyor mu?: Türkiye örneğinde ARDL sınır testi yaklaşımı. *Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar*, 53(614), 9-20.

- Erdoğan, A. (2018). *Gelişmekte olan ülkelerde doğrudan yabancı sermaye yatırımları ve Türkiye örneği*, İstanbul: Nobel Yayınevi.
- Fu, X. ve Balasubramanyam, V. N. (2005). Exports, foreign direct investment and employment: the case of China. *World Economy*, 28(4), 607-625.
- G20. (2021, 9 Kasım). Erişim adresi: <https://g20.org/en/about/Pages/whatis.aspx>
- Golejewska, A. (2001). Foreign direct investment and employment in a host country: the case of polish manufacturing. *Yearbook Of Polish European Studies*, (5), 97-114.
- Göçer, İ. ve Peker, O. (2014). Yabancı doğrudan yatırımların istihdam üzerindeki etkisi: Türkiye, Çin ve Hindistan örneğinde çoklu yapısal kırılmalı eşbütünleşme analizi. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 21(1), 107-123.
- Gujarati, D. ve Porter, D. C. (2009). *Basic econometrics*, New York: The McGraw-Hill Companies.
- Hadri, K. ve Kurozumi, E. (2012). A simple panel stationarity test in the presence of serial correlation and a common factor. *Economics Letters*, 115(1), 31-34.
- Kalkınma Bakanlığı. (2018). *On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023), İş gücü piyasası ve genç istihdamı*. Erişim adresi: https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2020/04/IsgucuPiyasasi_ve_GencIstihdamiOzelIhtisasKomisyonuRaporu.pdf
- Kar, M., Ağır, H. ve Türkmen, S. (2019). Seçilmiş gelişmekte olan ülkelerde elektrik tüketiminin ekonomik büyümeye etkisinin panel ekonometrik analizi. *Uluslararası Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 5(3), 38-48.
- Kneller, R. ve Pisu, M. (2005). *Industrial linkages and export spillovers from FDI (The University of Nottingham Research Paper Series)*. Erişim adresi: <https://www.nottingham.ac.uk/gep/documents/papers/2005/05-20.pdf>.
- Mpanju, A. K. (2012). The impact of foreign direct investment on employment creation in Tanzania. *International Journal of Business Economics & Management Research*, 2(1), 126-139.
- Mccoskey, S. ve Kao, C. (1998). A residual-based test of the null of cointegration in panel data. *Econometric Reviews*, 17(1), 57-84.
- Nguyen, T. Q., Tran, L. T. K., Pham, P. L. ve Nguyen, T. D. (2020). Impacts of foreign direct investment inflows on employment in Vietnam. *Institutions and Economies*, 12(1), 37-62.
- Osabohien, R., Awolola, O. D., Matthew, O., Itua, O. Q. ve Elomien, E. (2020). Foreign direct investment inflow and employment in Nigeria. *Investment Management and Financial Innovations*, 17(1), 77-84.
- Pesaran, M. H., Ullah, A. ve Yamagata, T. (2008). A bias-adjusted lm test of error cross-section independence. *Econometrics Journal*, (11), 105-127.
- Pesaran, M. H. ve Yamagata, T. (2008). Testing slope homogeneity in large panels. *Journal of Econometrics*, (142), 50-93.
- Pesaran, M. H. (2004). *General diagnostic tests for cross section dependence in panels (Cesifo Working Paper No. 1229)*. Erişim adresi: https://www.econstor.eu/bitstream/10419/18868/1/cesifo1_wp1229.pdf.
- Pesaran, M. H. (2006). Estimation and inference in large heterogeneous panels with a multifactor error structure. *Econometrica*, 74(4), 967-1012.

- Pinn, S. L. S., Ching, K. S., Kogid, M., Mulok, D., Mansur, K. ve Loganathan, N. (2011). Empirical analysis of employment and foreign direct investment in Malaysia: an ARDL bounds testing approach to cointegration. *Advances in Management and Applied Economics*, 1(3), 77-91.
- Saray, M. O. (2011). Doğrudan yabancı yatırımlar-istihdam ilişkisi: Türkiye örneği. *Maliye Dergisi*, 161(2), 381-403.
- Uğur, B. (2021). *Doğrudan yabancı yatırım girişlerinin ihracat üzerine etkileri: G-20 ülkeleri örneği* [Yayımlanmamış doktora tezi] Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi. YÖK Ulusal Tez Merkezi Veri Tabanı.
- UNCTAD (Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı). (2000). World investment report 2000: cross-border mergers and acquisitions and development. Erişim adresi: https://unctad.org/system/files/official-document/wir2000_en.pdf.
- UNCTAD. (2019). World investment report 2019: special economic zones. Erişim adresi: https://unctad.org/system/files/official-document/wir2019_en.pdf.
- UNCTAD. (2021). *UNCTAD doğrudan yabancı yatırımlar istatistikleri* [Veri Seti]. <https://unctadstat.unctad.org>.
- UNCTAD. (2021). World Investment Report 2021 Investing in Sustainable Recovery. Erişim adresi: <https://worldinvestmentreport.unctad.org/annex-tables/>
- Vergil, H. ve Ayaş, N. (2009). Doğrudan yabancı yatırımların istihdam üzerindeki etkileri: panel veri analizi. *İktisat, İşletme ve Finans Dergisi*, 24(275), 89-114.
- Wei, Y. (2013). *The effect of FDI on employment in China* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Iowa State University, Iowa.
- Westerlund, J. ve Edgerton, D. L. (2007). A panel bootstrap cointegration test. *Economics Letters*, 97(3), 185-190.
- Williams, D. (2003). Explaining employment changes in foreign manufacturing investment in the UK. *International Business Review*, 12(4), 479-497.
- World Bank (Dünya Bankası). (2021). *World development indicators* [Veri Seti]. <http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=world-development-indicators>.
- World Bank. (2020). *Foreign Direct Investment and Employment Outcomes in Developing Countries*. Erişim adresi: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/956231593150550672/pdf/Foreign-Direct-Investment-and-Employment-Outcomes-in-Developing-Countries-A-Literature-Review-of-the-Effects-of-FDI-on-Job-Creation-and-Wages.pdf>.
- Yalçiner, K. (2008). *Uluslararası finansman*, Ankara: Gazi Kitabevi.